

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Geographica 15(2020)

ISSN 2084-5456

DOI 10.24917/20845456.15.2

Kamila Ziółkowska-Weiss

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Kraków, Polska

Slumsy jako kulturowa atrakcja turystyczna na przykładzie brazylijskich faveli w Rio de Janeiro

Streszczenie

Jedną z nieodłącznych rzeczywistości Brazylii są faveli, dzielnice nędzy i ubóstwa. Jeszcze do niedawna nie istniały na mapach urbanistycznych. Z obojętnością lub pogardą traktowała je też znaczna część społeczeństwa. Jednak trudno je pominąć, są nieodłączną częścią brazylijskiej rzeczywistości. Szacuje się, że tylko w samym Rio de Janeiro istnieje około 750 faveli, w których mieszka co drugi mieszkaniec z 6 milionowej społeczności Rio de Janeiro. W artykule poruszona została kwestia czym jest turystyka slumsowa oraz związane z tym moralno-etyczne zachowania turystów. Z przeprowadzonych badań terenowych wynika, że co drugi turysta korzystający z lokalnych ofert biur podróży w Rio de Janeiro wybiera fakultatywną wycieczkę właśnie do faveli. W opracowaniu przedstawione zostały przykładowe oferty biur podróży oferujące turystykę slumsową, która okazuje się jest jednym z przyciągających aspektów poznania tego miasta przez podróżnych z całego świata.

Slums as a cultural tourist attraction on the example of Brazilian favelas in Rio de Janeiro

Abstract

One of the inherent parts of Brazilian reality are favelas, the districts of poverty. Not a long time ago did they not exist on the road maps. They were treated with disdain and indifference by the community. They are, however, difficult to ignore, as they are an inseparable part of Brazil's reality. It is estimated that in Rio de Janeiro alone, there are around 750 favelas, in which every second inhabitant of the 6 million community of Rio de Janeiro lives. In this article the issue of what slum tourism is and the related to it moral and ethical behaviour of tourists was discussed. The studies show that every second tourist using the local travel agencies' offers in Rio de Janeiro chooses the optional trip to the favelas. The elaboration shows examples of the slum tourism's offers, which turns out to be one of the most alluring aspects of familiarizing with the city for the tourists from around the world.

Słowa kluczowe: Brazylia; favela; Rio de Janeiro; slumsy; turystyka kulturowa

Key words: Brazil; favela, Rio de Janeiro; slums; cultural tourism

Otrzymano: 03.03.2020

Received: 03.03.2020

Zaakceptowano: 05.05.2020

Accepted: 05.05.2020

Sugerowana cytacja / Suggested citation

Ziółkowska-Weiss, K. (2020). Slumsy jako kulturowa atrakcja turystyczna na przykładzie brazylijskich faveli. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis Studia Geographica*, 15, 23–39, doi: 10.24917/20845456.15.2

Wprowadzenie

Na rozwój turystyki wpłynęły i wpływają różne czynniki i procesy, powodujące ilościowy i jakościowy rozwój ruchu i popytu turystycznego. UNWTO wyodrębniła aż 133 czynniki wpływające na rozwój współczesnej turystyki, grupując je w trzy grupy: ekonomiczne (ogólnogospodarcze, dochodowe oraz cenowe), społeczno-psychologiczne (czas wolny, czynniki demograficzne, industrializacyjne, urbanizacyjne, kulturalne, motywacyjne) oraz podażowe (polityka turystyczna, transport, baza noclegowa, organizatorzy podróży).

W literaturze przedmiotu wśród najważniejszych czynników rozwoju ruchu i popytu turystycznego wymienia się: instytucjonalizację czasu wolnego, systematyczny wzrost liczby ludności świata oraz wydłużenie średniej długości życia, wzrost stopy życiowej ludności, rozwój kulturowy, społeczno-zawodowy oraz wzrost poziomu oświaty i wykształcenia ludności, dynamiczny rozwój środków transportu, rozwój podaży podstawowych usług turystycznych – hotelarskich, noclegowych, gastronomicznych oraz pozostałych elementów infrastruktury turystycznej, istnienie instytucji prawnych umożliwiających i ułatwiających przekraczanie granic państwowych (Konieczna-Domańska, 2008).

Według raportów World Tourism Organization (UNWTO) na przestrzeni dekad liczba międzynarodowych wyjazdów turystycznych ewoluowała z 25 milionów w 1950 roku (poprzez 278 milionów w 1980 roku, 528 milionów w 1995 roku, 763 milionów w roku 2004) do 1186 milionów w roku 2015, charakteryzując się przyrostem 4,6% w stosunku do roku poprzedniego oraz przeciętnym rocznym wzrostem na poziomie 3,3% (Tourism Highlights. Edition 2016). Według UNWTO udziały światowej gospodarki turystycznej wynoszą obecnie: 10% globalnego produktu brutto; 9% zatrudnienia na całym świecie; 7% światowego eksportu (Tourism Highlights 2016 World, 2016).

Turystyka XXI wieku staje się coraz bardziej skomplikowanym, złożonym i trudnym do jednoznacznej oceny zjawiskiem. Najważniejszymi obszarami kontrowersji są zachowania turystów, miejsca wypoczynku, formy turystyki, produkty turystyczne oraz skutki, jakie turystyka wywołuje. Coraz częściej uprawianie nowych form turystyki rodzi pytania i wątpliwości na polu prawnym, etyczno-moralnym, kulturowym, estetycznym, zdrowotnym, ekonomicznym, a także ekologicznym. Wśród nowych turystycznych trendów coraz częściej pojawiają się kontrowersyjne formy turystyki, na które jest zapotrzebowanie wśród turystów z całego świata. Mowa tutaj m.in. o turystyce aborcyjnej, seksualnej, narkotykowej, ekstremalnej, paranormalnej, turystyce katastrof, halal, tanoturystyce, urban exploration, a także turystyce

slumsów, czemu niniejszy artykuł jest poświęcony. Nieustannie poszukiwanie nowych, oryginalnych, często zaskakujących i szokujących przygód podczas wakacji jest typowe dla współczesnego turysty. Aby wyprawa była pełna przygód i fascynująca, odbiorcy nie wystarczy już 3xS (sun, sea, sand) oraz 3 x E (excitement, entertainment, education). Potrzebne są nowe doznania, a im bardziej są one zakazane i trudno dostępne, tym wśród turystów większa chęć uczestnictwa w danej atrakcji turystycznej. Jednym z takich zjawisk jest turystyka slumsowa. W artykule przedstawione zostanie to zjawisko na przykładzie brazylijskich favel w Rio de Janeiro.

Turystyka kulturowa a slumming (turystyka slumsowa)

„Nie ma nic bardziej nieokreślonego niż słowo kultura” (Johann Gottfried Herder, <https://www.cytaty.info/>). Ten cytat bardzo dobrze ukazuje trudność, a zarazem różnorodność sposobów pojmowania kultury, które na przestrzeni lat bardzo ewoluowały i zmieniały swoje znaczenie. W połączeniu z turystyką tworzy to szeroki charakter podróży poznawczych.

Turystyka kulturowa może być rozumiana na wiele sposobów, a jej definiowaniem zajmuje się wielu badaczy. Jednym z nich jest Armin Mikos von Rohrscheidt (2010), który zwraca uwagę na dwa zasadnicze problemy dotyczące definiowania turystyki kulturowej. Pierwszy dotyczy ewolucji pojęcia kultury na przestrzeni lat, co z kolei utrudnia definiowanie turystyki kulturowej. Jednak zmianę tę można uznać za pozytywną, gdyż to dzięki niej zostały docenione takie wartości etniczne jak: tradycyjne budownictwo, zwyczaje, pieśni ludowe itp. Drugim aspektem utrudniającym definiowanie powyższego zagadnienia jest wyznacznik pozwalający wyróżnić turystykę kulturową w turystyce jako całości. Sednem danego problemu jest wyznaczenie intensywności celów kulturowych, mianowicie chodzi o konstruowanie planów imprez turystycznych. Autor zwraca uwagę na ilość aspektów kulturowych, podkreśla rangę problemu, zastanawiając się, w jakim stopniu aspekty kulturowe powinny być zawarte w programie imprezy turystycznej. W oparciu o oba problemy Armin definiuje turystykę kulturową w sposób funkcjonalny: są to wyjazdy mające charakter turystyczny, a uczestnik bądź uczestnicy mają możliwość zobaczenia obiektów, wydarzeń bądź innych elementów kultury wysokiej lub popularnej, gdyż stanowią one główną część programu wycieczki bądź są motywacją do podjęcia decyzji o danym wyjeździe.

Turystyka kulturowa, która rozwija się we współczesnym świecie bardzo dynamicznie, przez badaczy zjawiska dość zgodnie objaśniana jest jako świadome podróże do obiektów i miejsc kultury oraz na eventy kulturalne i związane z tym „spotkanie uczestników podróży z owymi wytworami kultury (czyli z czymś, co odsyła ich do kultury jako rzeczywistości myślowej, a ich samych czyni interpretatorami owych wytworów), skutkujące jakościowym powiększeniem ich wiedzy o niej i o zorganizowanym przez człowieka świecie otaczającym jako jej wytworze (...)” (Mikos von Rohrscheidt, 2010, 42).

Według Miki turystyka kulturowa (turystyka dziedzictwa kulturowego) jest jedną z form turystyki poznawczej i obejmuje wyjazdy, których celem jest poznanie miejsc i obiektów posiadających wartość historyczną, kulturową oraz artystyczną, ponadto zalicza się do niej także udział w imprezach mających charakter kulturalny.

Różne definiowanie tego pojęcia wynika z niejednoznacznego sposobu rozumowania. Pierwsze ujęcie jest wąskie i odnosi się do zabytków kultury materialnej, drugi sposób definiowania obejmuje szeroki zakres, zainteresowanie turystyki kulturowej obejmuje różne przejawy kultury materialnej i niematerialnej zgromadzone na przestrzeni dziejów. Wieloaspektowy charakter tej formy turystyki posiada duże możliwości pod względem badawczym, a także interpretacyjnym, powodując rozmaite definiowanie pojęcia (Mika, 2007).

Wśród definicji wyróżnia się również te wskazujące na intencje danego turysty. Według Dreyera „Określeniem turystyki kulturowej można objąć wszystkie podróże, dla których głównym motywem podjęcia są aktywności o charakterze kulturowym”. Definicja ta jest bardzo ważna i różni się od innych tym, że wyklucza problemy pojmowania znaczenia turystyki kulturowej. Turystyka w tym znaczeniu nie jest definiowana przez ekspertów, lecz samego turystę decydującego o wyjeździe (Mikos von Rohrscheidt, 2010).

Według Hughesa turystyka kulturowa posiada cztery aspekty: uniwersalny, szeroki, wąski i sektorowy. Ujęcie uniwersalne tej formy turystyki traktuje „turystykę jako spotkanie kultur”, oznacza mianowicie wyjazdy turystyczne, podczas których uczestnicy stykają się z kulturą miejsca, które zwiedzają. Ujęcie szerokie obejmuje szeroko rozumiany zakres kultury. Są to wyjazdy, podczas których turyści interesują się kulturą regionalną obejmującą: historię regionu bądź miejsca, obyczaje, religie, kuchnie, architekturę i wiele innych. Wąski zakres dotyczy zainteresowań artystycznych, takich jak muzyka, poezja, teatr. Ponadto obejmuje zwiedzanie miejsc o znaczeniu historycznym. Zakres sektorowy obejmuje sztukę bądź materialne dziedzictwo kulturowe (Kowalczyk, 2008).

Zastanawiając się nad znaczeniem turystyki kulturowej warto zwrócić uwagę na pewne aspekty. Turystyka jest spotkaniem kultur i wynika z różnych potrzeb człowieka. Turystyka kulturowa ulegała zmianom na przestrzeni lat. Oznacza to, że w poszczególnych okresach rodzaj turystyki miał różne znaczenie. Obecnie składa się z wielu nierzadko przenikających się form. Ten rodzaj turystyki jest łączony również z innymi, przez co dość często mogą występować problemy właściwym jej zaklasyfikowaniem. Przykładem może być łączenie przez turystów motywacji kulturowych z wypoczynkowymi. Ową formę można uprawiać zarówno podczas dłuższych wyjazdów, jak i codziennych aktywności o charakterze rekreacyjnym (Kowalczyk, 2008).

Podział turystyki kulturowej obejmuje trzy główne rodzaje, składające się z poszczególnych form. Ze względu na rodzaje owa forma turystyki dzieli się na:

- turystykę kultury wysokiej,
- turystykę edukacyjną,
- powszechną turystykę kulturową (Mikos von Rohrscheidt, 2010)

Poniżej w tabeli 1. został przedstawiony dokładniejszy podział turystyki kulturowej, ze względu na rodzaj i formy.

Tab. 1. Klasyfikacja rodzajów i form turystyki kulturowej

Podział turystyki kulturowej		
turystyka kultury wysokiej	turystyka edukacyjna	Powszechna turystyka kulturowa
turystyka dziedzictwa kulturowego turystyka muzealna turystyka literacka turystyka eventowa kultury wysokiej	podróże studyjne podróże tematyczne podróże językowe podróże seminaryjne	turystyka miejska turystyka kulturowa obszarów wiejskich turystyka etniczna kulturowa turystyka militarna turystyka obiektów przemysłowych i technicznych turystyka żywej historii turystyka kulturowo-przyrodnicza turystyka egzotyczna turystyka religijna i pielgrzymkowa turystyka kulinarna turystyka hobbystyczna turystyka regionalna

Źródło: opracowanie własne na podstawie A. Mikos von Rohrscheidt, *Turystyka Kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*, Poznań: Wyd. Kul-Tour.pl, 2010, s. 52.

Inny podział oparty jest o tzw. elementy pierwszorzędne tworzące turystykę kulturową, tj. dziedzictwo kulturowe i kulturę współczesną i obejmuje dwie grupy wielotematycznych sektorów, do których zaszeregowano istniejące i obecne w literaturze różnorodne formy turystyki kulturowej – zarówno te o charakterze niszowym, jak i te mające charakter coraz bardziej masowy. Podział nie ma charakteru sztywnej klasyfikacji, a lista form nie jest zamknięta, ponieważ turystyka kulturowa cały czas się rozwija i wzbogaca, a formy przenikają i nakładają na siebie (Buczkowska, 2011).

Turystyka kulturowa dzieli się na poszczególne sektory. Są to sektory turystyki kulturowej wyróżnione ze względu na trasę lub miejsce docelowe podróży, sektory turystyki kulturowej wyróżnione ze względu na tematykę podejmowanej podróży (turystyka dziedzictwa kulturowego, turystyka kultury współczesnej, turystyka dziedzictwa kulturowego i kultury współczesnej).

Wśród turystyki kultury współczesnej wyróżnia się turystykę slumsową, którą Buczkowska definiuje jako: *slumming*, *favel tourism* lub *poorism* – odmiana turystyki kulturowej, której przedmiotem jest zwiedzanie slumsów i enklaw biedy, przede wszystkim w krajach Globalnego Południa.

Jak pisze Gandecka (2016) pojęcie „slum” najprawdopodobniej wywodzi się ze slangowego określenia „room”, przekształconego w „back slum” oznaczającego „boczną alejkę, ulicę biedaków”. Za najczęstsze przyczyny tworzenia się slumsów w początkach XX wieku podaje się: niedostatki lokalowe w innych częściach miasta, kolonializm i segregację, wykluczenie społeczne, politykę, konflikty społeczne, a także katastrofy naturalne.

M. Davis (2009) szczególną rolę w powstawaniu dzielnic nędzy przypisuje roli „wstrząsu na światowej wsi”, czyli polityce liberalizacji gospodarczej oraz działaniom

na rzecz dezagraryzacji wsi i depezantyzacji jej mieszkańców, które zmusiły ludność wiejską do migracji na przeludnione tereny miast.

The Challenge of Slums definiuje slums jako gospodarstwo domowe, złożone z grupy osób żyjących pod jednym dachem na obszarze miejskim, które nie dysponuje trwałym i bezpiecznym domostwem, odpowiednią powierzchnią mieszkalną na osobę, łatwym dostępem do wody pitnej, infrastruktury wodno-kanalizacyjnej lub prawem do własności lokalu mieszkalnego. Slumsy od innych dzielnic miasta odróżniają również niehigieniczne warunki życia, prowizoryczne budownictwo mieszkaniowe, przeludnienie, ubóstwo i wykluczenie społeczne mieszkańców dzielnicy, choroby, dominująca rola organizacji przestępczych na terenie dzielnicy, patologie oraz bezprawie.

Turystyka slumsowa – inaczej nazywana „slumming” – definiowana jest jako zwiedzanie dzielnic skrajnej biedy w krajach Globalnego Południa. Ten rodzaj turystyki wzbudza wiele emocji i dyskusji, zarówno wśród badaczy zjawiska, jak i jego uczestników. Już samo połączenie pojęć „slumsy” oraz „turystyka” niesie ze sobą wątpliwości natury etycznej, bowiem pierwsze z pojęć obrazuje dramat ludzi, drugie zaś kojarzy się z zabawą i rozrywką. Turystykę slumską można jednak analizować w szerokim kontekście społecznym, kulturowym, ekonomicznym, a nawet politycznym jako spotkanie kultur, których efektem nie jest zaspokojenie ciekawości „innego”, lecz wyważona refleksja nad problematyką ubóstwa oraz globalnej sprawiedliwości (Gandecka, 2016)

Turystyka slumsowa nie jest nowym zjawiskiem, choć wiele się zmieniło od samego początku. „Slumming” został dodany do Oxford English Dictionary w latach 60. XIX wieku, co w wolnym tłumaczeniu oznacza „wchodzenie do slumsów lub częste korzystanie z nich w niechlubnych celach”. We wrześniu 1884 r. New York Times opublikował artykuł na temat najnowszego trendu spędzania wolnego czasu: „Slumming” stanie się modną formą rozpusty wśród naszych obywateli, ponieważ nasi zagraniczni kuzyni zawsze będą gotowi nas oprowadzić. „Popularność takich wycieczek zanikła po II wojnie światowej z powodu wzrostu dobrobytu i dzięki programom mieszkań socjalnych, jednak ta moda wróciła ponownie w latach 80. i 90”.

Turystyka slumsów zyskuje na popularności z powodu zwiększających się nierówności i poszukiwania nowych wrażeń przez podróżników. Coraz więcej biur podróży oferuje wycieczki po slumsach. Jednak rodzi się pytanie, jak się ma do tego podróżnicza moralność.

Zwiększa się systematycznie liczba osób zainteresowanych *slummingiem* – tylko w 2014 roku slumsy zlokalizowane w krajach Afryki, Ameryki Łacińskiej oraz Azji odwiedziło ponad milion turystów pochodzących głównie z krajów Globalnej Północy (Frenzel, Blakeman, 2015). Tym samym oznacza to przesytność tradycyjnymi formami aktywności turystycznej realizowanymi w starych przestrzeniach turystycznych. Turysty potrzebują nowych bodźców i nowych form spędzania czasu podczas wakacji.

Jak pisze Stasiak (2011) „zwiedzanie slumsów wiąże się też z kontrowersjami natury estetycznej”. Dzielnice te charakteryzuje przestrzenny chaos, nieład zabudowy, skrajna bieda, bałagan, brud, odrażające zapachy itd. Ale przedstawiciele zamożnych, dostatnich społeczeństw wykazują swego rodzaju fascynację brzydotą. Oczywiście, tylko w sytuacji, kiedy mają świadomość, że są w slumsach z krótką wizytą i za chwilę wrócą do swojego ładnego, uporządkowanego, wygodnego świata (Stasiak, 2015).

Przebieg badań oraz zastosowana metodologia badawcza

Podczas badań terenowych przeprowadzonych w styczniu 2019 roku, autorka wykorzystwała dwie metody badawcze. Był to pogłębiony indywidualny wywiad (z właścicielką biura podróży Samba Smile Travel, Dagmarą Szkudłapska-Ferreira) oraz obserwacja uczestnicząca podczas zwiedzania brazylijskich faveli.

Podczas wywiadu z panią Dagmarą Szkudłapska-Ferreira, autorka dowiedziała się w jaki sposób organizowane są wycieczki do faveli w Rio de Janeiro, jak liczne są grupy turystów podczas takiego zwiedzania, ile trwa taka wycieczka oraz ile ona kosztuje. Okazuje się, że 1/3 obsługiwanych przez biuro Samba Smile Travel klientów wybiera z pośród ofert znajdujących się w propozycji turystycznej tego biura, wycieczkę do biednych zakamarków Rio de Janeiro.

Obserwacja uczestnicząca prowadzona była przez autorkę podczas zwiedzania faveli. Spostrzeżenia poczynione na podstawie obserwacji zostały opisane w niniejszym artykule.

Obserwacja jest jedną z podstawowych metod badawczych w naukach społecznych, stosowaną przede wszystkim w socjologii, etnologii, antropologii i psychologii. Istnieje wiele metod obserwacyjnych różniących się przede wszystkim stopniem ingerencji obserwatora w obserwowane sytuacje, sposobami rejestracji i analizy oraz czasem trwania (Alejziak, 2008).

Obserwacja uczestnicząca polega na wejściu badacza w określone środowisko społeczne i obserwowaniu danej zbiorowości od wewnątrz tj. jako jeden z jej członków, uczestniczący wraz z nią w codziennym życiu. Zaletą takiej metody jest przyjęcie punktu widzenia badanej społeczności i „zasmakowanie” w życiu i kulturze jej członków. Badacz może od razu robić notatki lub w inny sposób zapisywać swoje obserwacje (fotografia, film, nagrania audio). Wadą tej metody jest natomiast fakt, że osoba prowadząca badania musi przyjąć punkt widzenia badanego obiektu, wyrzekając się jednocześnie własnego poglądu, stereotypów czy przeświadczeń na temat badanych, co nie jest łatwe. W tym przypadku była to obserwacja niejawną, ukrytą. Osoby badane nie wiedziały o tym, że są obiektem obserwacji, dzięki czemu ich zachowania traktowane były jako bardziej „naturalne”. Pewnym utrudnieniem przy stosowaniu tej techniki jest konieczność rejestracji wyników w sposób niedostrzeżony lub niewzbudzający podejrzeń (Frankfort-Nachmias, Nachmias, 2001).

Favele w Rio de Janeiro

Favela to obszar miasta zamieszkiwany przez ubogą ludność. Dla lepszego zrozumienia zjawiska i zobrazowania go, można by użyć określeń slumsy lub dzielnica nędzy.

Dziś, gdy słyszymy słowo „favela”, natychmiast stają nam przed oczami slumsy na wzgórzu któregoś z brazylijskich miast, przeważnie Rio de Janeiro. Słowo „favela” pochodzi jednak od rośliny o łacińskiej nazwie *Cnidocolus quercifolius*, która porastała wzgórza w okolicach osady Canudos w stanie Bahia. Dlaczego właśnie tam narodziło się określenie współczesnych dzielnic biedy?

W latach 60. i 70. mieszkańcy wiosek zaczęli opuszczać gospodarstwa rolne, ruszając w poszukiwaniu domu i chleba. Wyruszyli do miast, które przedstawiano jako

ziemię obiecaną. Skala migracji była zbyt duża, by zaoferować wszystkim życie na dobrym poziomie. Ludzie zostali z nadziejami na lepszy los, nie było ich stać na kupno ani wynajem nieruchomości. Zaczęli je zatem budować w miejscach, w których miasto nie planowało żadnych inwestycji – na zagrożonych osuwiskami wzgórzach. W najbardziej widokowych miejscach miasta zaczęły powstawać favele.

Prowizoryczne domy (favela) wciąż narastają. Jeden na drugim. Najpierw buduje się fundamenty i ściany, potem sprzedaje się komuś swój dach, który staje się dla niego podłogą. Za otrzymane pieniądze wykańcza się wnętrze. Wodę pozyskuje się najczęściej z górskich źródeł, skąd pompowana jest rurami do niebieskich zbiorników na szczycie domów. Elektryczność zdobywa się nielegalnie, podłączając się do przewodów z pobliskich ulic. Obecnie większość favelados (tak nazywa się mieszkańców favel) może w swoich domkach, również nielegalnie, oglądać telewizję. Mają lodówki i coraz częściej łazienki. Kanalizacja biegnie otwartymi rowami, ostatecznie kończąc się na ulicy lub w rzece.

Favele funkcjonują jak miasta w mieście. Każda ma swoją „główną ulicę” ze sklepikami, aptekami, restauracjami i innymi punktami usługowymi. Funkcjonuje tu nawet handel nieruchomościami, jeśli komuś uda się przenieść do lepszej dzielnicy. W faveli wszyscy się znają i nie ma intymności. W maleńkich domach mieszka często kilka osób. Dzieci rzadko się uczą. Szanse na zdobycie wykształcenia i tak są minimalne. Szkoła jest niepotrzebna, bo nie uczy, jak przeżyć.

W samym Rio ok. 2,5 mln to populacja favelados – gdyby utworzyli oni oddzielne miasto, byłoby ono dziewiątym najliczniejszym miastem w Brazylii.

Największa favela w Brazylii to Rocinha w Rio de Janeiro (Fot. 1.) – oficjalnie liczy ok. 70 tys. mieszkańców.

Fot. 1. Favela Rocinha w Rio de Janeiro

Źródło: Fot. K. Ziółkowska-Weiss

Jak podaje Gandecka (2016) nie ma pełnej zgodności, co do liczby mieszkańców największej faveli Rio de Janeiro – Rocinhi. Nieprecyzyjne dane wskazują na 60,

150, a nawet 400 tysięcy osób (z łącznej oficjalnej liczby ok. 6,5 mln mieszkańców Rio, połowa zamieszkuje w favelach). Nieoficjalnie w Rio de Janeiro mieszka około 12 mln osób. W całej Brazylii od 10 do 50 mln osób mieszka w favelach lub warunkach zbliżonych do faveli.

67% mieszkańców faveli określa się jako czarni lub Mulaci, to więcej niż średnia krajowa, która wynosi 52%. Przeważająca większość favelados jest dumna ze swoich społeczności (80%), a 70% twierdzi, że nie wyprowadziliby się stąd nawet gdyby zarabiali więcej.

Jeszcze kilkanaście lat temu favele cieszyły się tak złą sławą, że zapuszczali się do nich tylko najwięksi poszukiwacze przygód i amatorzy miejskiego survivalu. Portal Rocinha.org podaje, że pierwsi turyści zawitali do tej faveli ok. 16 lat temu i byli to klienci biura Favela Tour. Jednak dopiero po tym, jak handlarze narkotyków zostali przepędzeni z części faveli przez policyjne siły pacyfikacyjne (UPP – Unidade de Polícia Pacificadora, akcja zaczęła się w 2008), miejsca te zaczęły być uważane za bardziej bezpieczne i odpowiednie dla turystów.

Dzisiaj w favelach mieszczą się tanie hostele. Mają tu swoje siedziby liczne szkoły samby, powstają projekty kulturalne i społeczne, dzielnice nędzy odwiedzają celebryci, politycy i artyści. Pomimo tego, slumsy powiększają się, ponieważ istnieje ogromny przyrost naturalny oraz wiele osób przybywa do miast szukając lepszego życia niż na wsi.

Bieda, ciasnota, brak edukacji i pracy powoduje, że slumsy stają się siedliskiem przestępczości i szybszej śmierci. Stają się też doskonałym miejscem dla żądnych wrażeń turystów.

Zdefiniowanie jednoznacznie slumsów jest bardzo trudne, ponieważ wszystkie one bardzo różnią się od siebie. Znajdują się w małych miejscowościach oraz w wielkich metropoliach. Dla przykładu w favelach w Rio de Janeiro, obok prowizorycznych baraków, można napotkać normalne murowane domy z elektrycznością, jednak wszystkie one zostały zbudowane nielegalnie, a prąd, z którego korzystają ludzie jest kradziony (Buczowska, Malchrowicz-Moško, 2012)

Dużym problemem w favelach pozostaje narkomania. Dzieci i młodzież zażywają toksyczne resztki z produkcji kokainy, które można kupić już za kilka reali. Innym problemem jest przestępczość. Brak pracy i perspektyw oraz odrzucenie społeczne popycha wiele osób do kradzieży, handlu narkotykami i bronią. Pierwszymi ofiarami są mieszkańcy favel, naznaczeni piętnem przestępców.

Favele są jak dzielnice miasta. Dzielą się na lepsze i gorsze. Mieszkańcy slumsów w centrum mają większe szanse na normalne życie. Są zatrudniani w pracach dorywczych jako gosposie, nianie czy stróżowie. Favelados to w większości ludzie, którzy ciężko i uczciwie pracują na swoje utrzymanie. Favela to alternatywa dla życia na oddalonych przedmieściach, co sprawiałoby, że musieliby spędzać trzy-cztery godziny na dojazdach do miejsca pracy.

W favelach na obrzeżach miasta szanse na znalezienie pracy drastycznie maleją. Jeśli średni dochód czteroosobowej rodziny wynosi 220 reali (około 380 zł), to dojazdy dwóch pracujących osób pochłania 45% tej sumy.

Fot. 2. Rio de Janeiro. Nowoczesna dzielnica i rozciągające się w oddali na wzgórzu slumsy
Źródło: Fot. K. Ziółkowska-Weiss

Likwidacje faveli dla tysięcy ludzi oznaczałyby prawdziwy dramat. Nawet jeśli rząd proponuje mieszkańcom nowe mieszkania, powstają one z dala od ich pracy, co jest równoznaczne z utratą źródła utrzymania.

Władze Brazylii co jakiś czas podejmują próby likwidacji dzielnic nędzy i przesiedlenia jej mieszkańców. Działania te nasilają się w okresie organizowania przez kraj prestiżowych imprez o randze międzynarodowej. Główne posunięcia koncentrują się wokół likwidacji gangów na terenie faveli, tymczasowego wysiedlenia mieszkańców, zburzenia domostw i zbudowania w ich miejscu nowych apartamentów lub mieszkań, a następnie osadzenia tam wysiedlonych mieszkańców. W praktyce są to działania zupełnie nieskuteczne, albowiem mieszkańcy faveli wkrótce po zakończeniu programu modernizacji wracają na dawne terytorium i żyją tak, jak wcześniej.

Oferty zwiedzania favel w Rio de Janeiro

Od nazwy brazylijskich dzielnic nędzy turystyka slumsowa zwane też jest *favel tourism* lub *poorism* (ang. *poor* – biedny, *tourism* – turystyka). Jest definiowana najprościej jako odwiedzanie dzielnic skrajnej biedy, zaś przedmiotem obserwacji są ludzie w naturalnym, nędznym środowisku. Inna definicja charakteryzuje *poorism* jako „turystyczną waloryzację obszarów ubóstwa w dużych metropoliach tak zwanych krajów rozwijających się, które są głównie odwiedzane przez turystów z krajów Globalnej Północy” (Frenzel i in., 2015).

Zwiększone natężenie ruchu turystycznego w miastach obserwowalne jest od końca XX wieku, głównie dzięki staraniom samych miast, które z promocji kultury i turystyki uczyniły nową strategię rozwoju. S. Fainstein i D. Judd (Fainstein, Judd, 1999) wyróżniają trzy typy miast turystycznych: miasta- kurorty turystyczne stworzone dla potrzeb turystów; miasta turystyczno-historyczne wyróżniające się dziedzictwem historyczno-kulturowym; miasta przekształcane celowo pod kątem odwiezienia gości (w tych ostatnich przekształceniom ulegają tylko określone dzielnice, będące głównym obszarem zwiedzania).

W znaczącej liczbie przypadków przestrzeń miejska podlega starannym modyfikacjom, aby przyciągnąć jak największą ilość turystów. Powoduje to rozerwanie spójności struktury miejskiej i jej symboliczny – a czasem nawet fizyczny – podział na dzielnice turystyczne (enklawy) i pozostałe części miasta. C. Spirou (2011) wyróżnia pięć typów dzielnic turystycznych, z których dwa dotyczą dzielnic przystosowanych do obsługi turystów, a trzy specjalnie do niej stworzonych.

Przeciętna wyprawa po slumsie (*slum tour*) trwa trzy godziny i polega na zwiedzaniu dzielnicy pieszo lub przy użyciu niewielkiego pojazdu (skutery). Nie jest wskazane, a w wielu wypadkach wręcz niemożliwe, aby turysta zorganizował sobie taką wyprawę na własną rękę. Konieczne jest wynajęcie przewodnika, który zna okolicę i posiada odpowiednie kontakty z gangami kontrolującymi dzielnicę. Oferta wycieczki obejmuje przede wszystkim obserwację życia codziennego mieszkańców slumsów, zwiedzanie domostwa, niekiedy możliwość zjedzenia posiłku w towarzystwie gospodarzy, prawie zawsze wejście na najwyższy punkt slumsu i zrobienie panoramicznego ujęcia całej dzielnicy. Podczas wypraw turyści mogą robić wszystko, na co pozwalają im gospodarze: dotykać, kosztować, fotografować, obdarowywać drobiazgami dzieci. Zabrania się jednak wspierania mieszkańców datkami pieniężnymi, ze względu na ryzyko kradzieży.

Fot. 3. Jedna z favel w Rio de Janeiro nieopodal stadionu Maracana

Źródło: Fot. K. Ziółkowska-Weiss

Slum tours dzielą się na dwie główne kategorie: wycieczki kulturowe oraz rozrywkowe. Te z kulturowym aspektem są powszechniejsze; mają pierwiastek edukacyjny, pokazują codzienne życie mieszkańców oraz funkcjonowanie slumsów jako systemu. Wycieczki rozrywkowe są rzadziej spotykane, a w praktyce koncentrują się na silnych wrażeniach i ekscytacji. Na przykład *Jeep Tours* w Rio de Janeiro polega na obwożeniu turystów w stylizowanych na wojskowe jeepach z otwartym dachem, a biuro *Be a Local Tour* również w Rio de Janeiro zabiera chętnych na motorową wyprawę przez favele.

Jak pisze Nowak (2013) Favelados nie przysługuje opieka socjalna, zdrowotna ani prawnicza. Ich problemy rozwiązują bossowie poszczególnych favel. Oni organizują życie w favelach i ustalają prawo. Do nich o pomoc zwracają się kłócące się małżeństwa, do nich garną się dzieci i młodzież, które chcą zarobić. Oni finansują leczenie. Bez ich zgody na terenie faveli nie może funkcjonować żadne przedsiębiorstwo czy organizacja. Oni organizują dyskoteki dla młodzieży, a nawet, jak mówią przewodnicy, kreują uliczną modę.

W Rio de Janeiro istnieje mnóstwo organizatorów wycieczek do favel. Są to m.in. Favela Adventures, Favela Tour Experience, Brasil Expeditions Rocinha Favela Tour, FavelaTourRio.

Fot. 4. Jedna z favel w Rio de Janeiro nieopodal plaży Ipanema

Źródło: Fot. K. Ziółkowska-Weiss

Przykładowy program wycieczki do faveli Rocinha obejmuje: transport, przewodnika, spacer przez ulice faveli oraz wizytę w domu mieszkańca. Obowiązkowym punktem wyprawy jest wizyta na najwyższym wzniesieniu faveli (Gate of Haven) i możliwość zrobienia sobie zdjęcia panoramy dzielnicy z widokiem na zatokę Guanabara i Botafogo. Wycieczka obejmuje również spacer główną ulicą Estrada da Gávea oraz wizytę w Appian Way – centrum handlowym Rocinhii. Na trasie znajdują

się ponadto Vila Canoas, Academicos da Rocinha (szkoła samby), szkoła Creche Dona Dalva czy Atelier Art.

Możliwość zwiedzania faveli z polskim przewodnikiem w swojej ofercie ma biuro podróży Samba Smile Trvale, które działa w Rio de Janeiro i prowadzone jest przez brazylijską Polonię. Podczas przeprowadzonego wywiadu autorce tekstu udało się dowiedzieć od właścicielki biura pani Dagmary Szkudłapska-Ferreira, że wycieczki do faveli cieszą się ogromną popularnością.

W Rio de Janeiro jest blisko 750 faveli i aż trzy są na słynnej plaży Copacabana. Przeprowadzając wywiad z panią Dagmarą, autorka tekstu zapytała ją czy nie boi się oprowadzać turystów po favelach. Pani Dagmara odpowiedziała, że większość z przewodników współpracuje z swoim lokalnym mieszkańcem faveli, który pracuje jako osoba oprowadzająca po swoim miejscu zamieszkania. Osoba ta również w czasie niebezpieczeństwa i napiętej sytuacji w faveli informuje przewodnika o tym, aby w danym dniu nie przychodzić ze swoimi turystami zwiedzać favel. Przewodnicy z faveli za usługę i oprowadzenie po niej otrzymują około 70 reali brazylijskich (65 zł) za osobą, podczas gdy ceny wycieczek wahają się od 150 zł do nawet 500 zł za kilka godzin zwiedzania. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że w Brazylii tygodniowy system pracy (6 dni w tygodniu) oznacza pracę przez 45h, a średnie miesięczne wynagrodzenie w Rio de Janeiro wynosi 2500 reala na osobę. Na wyższe zarobki mogą liczyć lekarze, prawnicy, nauczyciele i oni średnio zarabiają 5000 reali miesięcznie. Właścicielka Samba Smile Travel zapewnia, że wizyta z turystami w favelach jest dużą pomocną materialną dla tych osób. Odwiedzając favele można w towarzystwie lokalnej ludności uczyć się jednej z brazylijskiej sztuki walki – capoeira, nauczyć się tańczyć sambę oraz spróbować ugotować i zjeść potrawę zrobioną na palenisku w jednej z favelowskich kuchni.

Jedną z ofert, które proponuje biuro Samba Smile Travel jest całodzienna wycieczka do faveli Vidigal. Tab. 2 przedstawia opis takiej wycieczki.

Tab. 2. Program wycieczki: Rio de Janeiro – favela experience – biuro Samba Smile Travel

Dzień 1
Wycieczka panoramiczna przez atlantycki las tropikalny PN Floresta da Tijuca.
Vidigal – jedna z najsłynniejszych faveli w Rio de Janeiro.
Lekcja gotowania na tarasie widokowym w faveli Vidigal: tradycyjny posiłek Brazylijczyków- feijoada oraz tradycyjny drink brazylijski – caipirinha.
Capoeira (styl walki wyglądający jak taniec) & Samba pokaz i nauka w Vidigal.
Spacer po faveli, zapoznanie się z jej mieszkańcami i ich zwyczajami, wizyta w atelier lokalnego artysty, zwiedzenie murali faveli.
Zachód słońca na szczycie Góry Cukru.

Źródło: opracowanie własne autorki na podstawie udostępnionych materiałów przez biuro Samba Smile Travel

Wielu mieszkańców faveli nie tylko akceptuje wędrujące grupy turystów, ale także aktywnie angażuje się w oprowadzanie gości po terenie, za co otrzymuje wynagrodzenie. W brazylijskich favelach istnieją już nawet wyspecjalizowani przewodnicy, którzy oficjalnie proponują swoje usługi turystom przybyłym z całego świata.

Fot. 5. Favela Santa Maria w centrum Rio de Janeiro

Źródło: Fot. K. Ziółkowska-Weiss

Kwestie rozliczeń finansowych pomiędzy przewodnikami a mieszkańcami slumsów, którzy używają swoich domostw jako obiektów zwiedzania, są nie do końca jasne. Oficjalnie organizatorzy wycieczek deklarują na swoich stronach internetowych, że część zysków przekazywana jest społeczności lokalnej, ale nie ma transparentnych narzędzi, dzięki którym można by to sprawdzić (Slikker, Koens, 2015).

Podsumowanie

Współcześnie *slumming* jest stabilnym trendem ze stale zwiększającą się liczbą odbiorców. Na liście najchętniej odwiedzanych slumsów znajdują się miasta RPA, Brazylii, Meksyku, Namibii, Argentyny, Egiptu, Indii, Kenii, Indonezji, Jamajki oraz Tajlandii. W stosunkowo niewielkiej liczbie artykułów w piśmiennictwie polskojęzycznym, *poorism* umiejscawia się w obszarze turystyki kontrowersyjnej (Sikora 2015), zaś ogólne ramy dyskursu wyznaczają rozważania na temat etyki osób podejmujących wyprawy do dzielnic nędzy (Olczyk, 2013). Turystykę slumową często określa się mianem „niemoralnego podglądactwa”, podczas którego zwiedzający traktują gospodarzy jak eksponaty w żywym muzeum. Negatywna ocena zjawiska jest efektem poczynań turystów, nigdy zaś działań podejmowanych przez gospodarzy czy przewodników.

Biura podróży oferują wycieczki po slumsach, oprowadzając turystów po najbardziej uboższych i zmarginalizowanych dzielnicach. Turystyka po slumsach budzi spore kontrowersje. Bez względu na to, jak to nazwiemy – „wycieczki po slumsach”,

„wycieczki po prawdziwym świecie”, „turystyka przygodowa”, „turystyka ubóstwa”, „turystyka kulturowa” – wielu uważa, że w praktyce to coś więcej niż uprzywilejowani ludzie patrzący na biedę. Inni twierdzą, że taka forma turystyki podnosi świadomość i wspiera lokalne społeczności. obrońcy turystyki slumsowej tłumaczą, że ok. 80% zysków z tego biznesu trafia do lokalnych organizacji charytatywnych (w tym na utrzymanie szkół i pomoc medyczną w slumsach) oraz że oglądanie tych tragedii na własne oczy uwrażliwia, pomaga zrozumieć, unaocznia tragizm sytuacji. Niewątpliwie tak jest, lecz nikt niestety nie bada ilu turystów z takim nastawieniem do slumsów się wybiera

Popularność slumsów jest również efektem odbioru wielkich produkcji filmowych: *Wiernego Ogrodnika* (Nairobi – Kenia), *Slumdog – milioner z ulicy* (Bombaj – Indie), *Miasto Boga* (Rio de Janeiro – Brazylia), *District 9* (Johannesburg).

Slumsy, z funkcjonalnego punktu widzenia, przekształcają się w dzielnice turystyczne, a jednocześnie są sposobem na wyróżnienie się miasta w rankingu atrakcyjności (Hernandez-Garcia, 2013). Jak podkreślają przewodnicy z Rio de Janeiro organizujący wycieczki po favelach, moda na zwiedzanie faveli ich zdaniem się dopiero zaczyna, a ruch turystyczny przynosi mieszkańcom nadzieję i konkretną pomoc finansową. Wraz z rosnącym zainteresowaniem favelami, wzrasta poczucie godności jej mieszkańców. Dumnie prezentują jak mieszkają, pokazują swoje podwórka i opowiadają o swoim codziennym życiu.

O tym w jaki sposób zmienia się miasto pod wpływem coraz większej liczby ludności ubogiej oraz w jakim tempie rozrastają się favela świadczyć mogą słowa pana Tomasza Łychowskiego, który opowiadał autorce niniejszego tekstu o swoich wrażeniach i przeżyciach związanych między innymi z rozrastającymi się w mieście favelami. Jego słowa spisane są także w książce Aleksandry Pluty *Droga do Rio* (2017): „Na przestrzeni ostatnich sześćdziesięciu lat w Rio bardzo rozrosły się favela. Za dawnych czasów tego nie było. Teraz patrzy się na te piękne góry i wszystko jest zabudowane, podczas gdy kiedyś było bardziej zielono. Pamiętam na przykład dzielnicę Barra da Tijuca – to było zupełnie dzikie miejsce. To był wielki błąd, że pozwolono na to, by favela tak bardzo się rozwinęły. To jest złe dla tych ludzi, którzy tam mieszkają. Warunki są tam naprawdę bardzo ciężkie – tym cięższe, im wyżej się wchodzi. Zaczyna się na dole. Tam jeszcze jakoś można żyć. Potem idzie się w górę. Na drugim poziomie jest już gorzej, a im wyżej się wchodzi do faveli, tym jest coraz bardziej nie do życia. Na samej górze znajdują się już najtrudniej dostępne chatki postawione przez tych biedaków, żeby mieli, gdzie zamieszkać. Kwestia wody, elektryczności i infrastruktury – im wyżej, tym gorzej. To ta wielka bieda właśnie. A z drugiej strony robi się z tego turystyczną atrakcją, stawiają tam różne hostele, restauracyjki, organizuje „Favela Tour”. Bo to właśnie stamtąd rozpościera się najpiękniejszy widok na Rio de Janeiro, właśnie z tych wysokości”.

Literatura / References

- Alejziak, W. (2008). Metodologia badań w turystyce. W: R. Winiarski (red.), *Turystyka w naukach humanistycznych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 140–164.
- Buczowska, K. (2008). *Turystyka kulturowa. Przewodnik metodyczny*. Poznań: Wyd. AWF.

- Buczowska, K. (2008). *Cultural Tourism – Heritage, Arts and Creativity*. Poznań: Wyd. AWF w Poznaniu, 47, 50.
- Buczowska, K., Malchrowicz-Moško, E. (2012). Etyczne dylematy turystyki kulturowej. *Turystyka Kulturowa*, 12.
- Davis, M. (2009). *Planeta Slumsów*. Warszawa: Instytut Wydawniczy Książka i Prasa.
- Fainstein, S., Judd, D. (1999). *The Tourist City*. Yale University Press.
- Frankfort-Nachmias, C., Nachmias, D. (2001). *Metody badawcze w naukach społecznych*. Poznań: Zysk i S-ka.
- Frenzel, F., Blakeman, S. (2015). Making Slums Into Attractions: The Role of Tour Guiding in the Slum Tourism Development in Kibera and Dharavi. *Tourism Review International*, 19.
- Gandecka, A. (2016). Ostatnia enklawa autentyczności? Slumsy jako atrakcja turystyczna. *Turystyka Kulturowa*, 6.
- Hernandez-Garcia, J. (2013). Slum tourism, city branding and social urbanism: the case of Medellin, Colombia. *Journal of Place Management and Development*, 6/1.
- Jędrusiak, T. (2008). *Turystyka kulturowa*. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.
- Konieczna-Domańska, A. (2008). *Biura podróży na rynku turystycznym*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA.
- Kowalczyk, A. (2008). *Turystyka kulturowa: spojrzenie geograficzne*. Warszawa: Wydział Geografii i studiów regionalnych UW.
- Mika, M. (2007). Formy turystyki poznawczej. W: W. Kurek (red.), *Turystyka*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 198–232.
- Mikos von Rohrscheidt, A. (2010). *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, perspektywy*. Poznań: Wyd. Kul-Tour.pl.
- Nowak, I. (2013). *Podróże marzeń*. <https://podroze.onet.pl/ciekawe/jak-wyglada-zycie-w-fawelach-brazyliei-czy-nastanie-moda-na-slumsy-i-co-zmieni-mundial/ngskhs0>
- Olczyk, M. (2013). Moralne aspekty turystyki. *Teologia i Moralność*, 8/1(13).
- Pluta, A. (2017). *Droga do Rio. Historia polskich emigrantów*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA.
- Rohrscheidt, A. (2008). *Turystyka kulturowa. Fenomen, potencjał, Perspektywy*. Gniezno: Wydawnictwo KulTour.
- Sikora, J. (2015). Etyczne aspekty turystyki kontrowersyjnej w warunkach komercjalizacji rynku turystycznego. W: G. Godlewski, M. Zalech (red.), *Turystyka kontrowersyjna na współczesnym rynku podróży – formy, uwarunkowania, skutki*. Biała Podlaska: AFW.
- Slikker, N., Koens, K. (2015). Breaking the Silence: Local Perceptions of Slum Tourism in Dharavi. *Tourism Review International*, 19.
- Spirou, C. (2011). *Urban tourism and urban change. Cities in a global economy*. New York: Routledge.
- Stasiak, A. (2011). Współczesna przestrzeń turystyczna. W: M. Durydiwka, K. Duda-Groma-da (red.), *Przestrzeń turystyczna. Czynniki, różnorodność, zmiany*. Warszawa: Uniwersytet Warszawski, Wydział Geografii i Studiów Regionalnych, 39–51.
- Stasiak, A. (2015). Turystyka kontrowersyjna jako emanacja gospodarki doświadczeń. W: G. Godlewski, M. Zalech (red.), *Turystyka kontrowersyjna na współczesnym rynku podróży – formy, uwarunkowania, skutki*. Biała Podlaska: AFW.

Raporty

The Challenge of Slums – raport z 2003 r. opublikowany przez ONZ-HABITAT – pierwsze w pełni globalne badania nad ubóstwem miejskim.

Raport World Tourism Organization UNWTO, Tourism Highlights. Edition 2016

Notka biograficzna o autorze: Kamila Ziółkowska-Weiss, dr, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Instytut Geografii, Katedra Turystyki i Badań Regionalnych. Studiowała prawo oraz kulturoznawstwo na Uniwersytecie Jagiellońskim – specjalność mediteraneistyka. Jest również absolwentka geografii z podstawami przedsiębiorczości na Uniwersytecie Pedagogicznym w Krakowie. Ukończyła podyplomowe studia na Uniwersytecie Ekonomicznym w Krakowie na kierunku zarządzanie turystyką międzynarodową. W 2015 roku z wyróżnieniem obroniła pracę doktorską, tym samym uzyskując tytuł doktora nauk o Ziemi w zakresie geografii społeczno-ekonomicznej. Od 2012 roku pracuje w Katedrze Turystyki i Badań Regionalnych Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie, prowadząc między innymi zajęcia z „Turystyki w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej”. Czynną pilot wycieczek. Autorka kilkunastu publikacji naukowych. Główne zainteresowania naukowe to Polonia w Ameryce Północnej i Południowej, turystyka kulturowa oraz mniejszości narodowe w Polsce i w Ameryce Północnej.

Biographical note of author: Kamila Ziółkowska-Weiss, PhD, Graduate of Culture studies at the Jagiellonian University and of Geography on the Pedagogical University in Krakow. She has graduated from postgraduate studies in international tourism management at the Cracow University of Economics. Since 2012 she has been a research worker, acting as an assistant in the department of Tourism and Regional Studies on the Pedagogical University in Kraków. An active tourist guide. The author of several academic publications. Her main academic interests are in cultural tourism, ethnic groups in Małopolska and Polish minority in USA.

ORCID: 0000-0001-6575-5314

e-mail: kamilazw@up.krakow.pl